

Euskal Telebista 30 urteren ostean

JOSU AMEZAGA

EHUko Ikus-entzunezko Komunikazio eta Publizitate Saileko irakaslea eta NOR Ikerketa Taldeko kidea

30 urte bete ditu EITBk, eta balantzea egin beharrean gaudede.¹ Hiru hamarkadetan ez dira gutxi izan hala gizarteko komunikazioaren eremuan nola egoera soziolinguistikoan gertatutako aldaketak. Bestetik, eskarmentu luzea dugu jandantik, egindakoaz hausnartu eta aurrera begirako urratsak bideratzeko. Asmo horrekin sortzen da artikulu hau, eta bereziki telebistaren arlora mugatuko gara, nahiz eta gaur egun komunikabideen inguruko eztabaida ezin daitekeen mugatu euskarri bakar batera.

Hizkuntza gutxituetako telebistak European

European hizkuntza gutxituetan aritzen diren telebistei begiratua emanez gero, zenbait konstatazio egin daitezke. Lehena honakoa da: nahiz eta maila teorikoan bederen medioek oro har eta telebistak zehazki hizkuntza gutxituetan nola eragiten duten oso argi ez dagoen auzia izan, halako intuizio moduko bat dago, zeinaren arabera komunikabideek berebiziko garrantzia baitute hizkuntza horien biziraupen

eta garapenerako. Horrela, M. Cormack arlo honetako europar ikerlari ezagunak zera gogorarazten digu: alegia, soziolinguista handiek (Fishmanek kasu) ez diete garrantzi berezirik aitortzen komunikabideei hizkuntzen ordezkatzeko eta biziberritze prozesuetan, eta bigarren maila batean kokatzen dituzte (Cormack eta Hourigan 2007). Alabaina, errealtateari erreparatuta, zera konstatatzen da: Europan, bederen, hizkuntza gutxitua duten komunitate gehientsuenak saiatu dira beren komunikabide propioak izaten, saiakera horretan batzuk bestez bano urrunago iritsi direlarik. Telebistara etorrita, esan dezagun Europako Batasuna osatzen duten estatuetan 90 baino gehiago direla hizkuntza gutxituko komunitateak, Euromosaic txostenaren arabera (Euromosaic 2004). Horietatik erdiak baino gehiagok aukera dute haien hizkuntza ofiziala den estatuetatik datozen telebista emanaldiak hartzeko, satelitez, kablez, lur gaineko uhinenez edota Internetez (esaterako, hungarieradunek Errumanian, errusieradunek Estonian, eta abar). Egoera horretan dago EBko hizkuntza gutxituetako hiztunen herena. Hiztunen beste heren bat (24 hizkuntza) batera telebista eman dirik ez duen komunitateren bateko kide da. Azken herena (17 hizkuntza) telebista propioa duen komunitateren bateko kide da, gehienak urtean 1.000 ordu baino gehiago emititzen dutenak (Amezaga eta Arana 2012). Beraz, hona lehen konstatazioa: aukera dagoenean, hizkuntza gutxituko komunitateak beren hizkuntzazko komunikabideak izaten saiatzen dira, horien eta hizkuntzen joan-etorrien arteko loturari buruzko teoria landuegirik egon ez arren.

Bigarren konstatazioa honakoa da: telebista propioen kasuan —hots, beste estatu batetik etorri barik komunitate gutxiak berak sortutako telebisten kasuan—, ekimen publikoa da nagusi. Alegia, hiztunen komunitate osora zuzendutako telebistei begiraturaz gero —alde batera uzten ditugu, beraz, tokian tokiko telebistak—, apenas ez dagoen ekimen pribatuko telebista kanalik hizkuntza gutxituetan. Salbuespen bakarrak honakoak dira: batetik, TV Breizh, bretoiera

erabiliz audientziak eskuratu nahi izan zituen satellite bidezko telebista, zeinak azkenean hizkuntza gutxitu hori alboratu egin baitzuen; bestetik, Barça TV, futbol klubari lotutako gaikako telebista.² Gainerakoetan ekimen publikoa —esan nahi baita estatala— agertzen da telebista horien atzean, horretarako gauzatzen diren formulak ezberdinak izan arren, tokian tokiko legedi eta komunikazio sistemen arabera.

Hizkuntza gutxituetako telebistak, oro har, izaera publikokoak izateak arazo bat dakar berarekin. Alegia, hizkuntza gutxituko telebistak, definizioz gutxiengo batzuentzako komunikabideak izanik, lurralde horretako biztanle guztion diruz finantzatu eta biztanle guztion zerbitzuan egon beharuko luketen erakundeetatik eratzen dira. Hori bereziki nabarmena da telebista propioa duten komunitateen kasuan. Izan ere, Katalunia, Galizia eta Luxenburgo kenduta (non lurraldeko populazioaren ehuneko oso altu batek uler baitetzake hizkuntza gutxitua), telebista propioa duten gainerako hizkuntza gutxituetako komunitateak (euskara, galesera, gaelikoa, irlandera, frisiera, Finlandiako suediera, Esloveniako italiera, friulera, Suediako finlandiera, bretoiara, korsikera, ladinera, sorbiera eta saamiera) gutxiengo demografikoak dira beren lurraldean. Hartara, kontraesana sor liteke hor, lurralde osoko populazioak eskatzen duen politikaren eta bertako hizkuntz gutxiengo batek behar duenaren artean.

Aipatu berri ditugun kasu horietatik hirutan fokatuko dugu gure analisia, kontraesana nola agertzen den eta hari nola heltzen dioten ikuste aldera: Eskoziako gaelikoa, Galesko galesera eta Finlandiako suediera.

Eskozia

Gaelikoz emititzen duen BBC Alba telebista 2008an jarri zen abian, BBC Trust eta Eskoziako Gobernuaren menpeko Gaelic Media Services (MG Alba) erakundearen hitzarmenaren ondorioz. BBC Trusten finantzazio publikoa lortzeko baldintzek oso argi uzten dute telebista zerbitzua ez dela

soilik gaelikodunentzat zuzenduko: «Gaelikoz mintzatzen direnei zuzendu beharko die zerbitzua, baita hizkuntza ikasten ari direnei, hizkuntza ikasi nahiko luketenei, zein hizkuntza eta kulturaren interesa dutenei» (BBC Trust 2012). Hori horrela dela ziurtatzeko, asteroko *reach* edo estaldura 250.000 ikuslekoa³ izan behar dela ere ezarri zuen zerbitzuen 2008ko emakidak. Helburu hori 60.000 hitzun dituen hizkuntza batean ezarri zuen, edo, mintzatu ez baina ulertzen dutenak gehituta, 90.000 mila lagun biltzen dituen hizkuntza batean (General Register Office for Scotland 2005).

Kontuan hartu behar dugu BBC Alba sortu zenean, 2008ko irailaren 19an, jadanik ezagunak zirela oraingo krisi finantzariaren lehen kolpeak; edota BBCn bertan lanpostu galera gerta zitekeela. Horrek ez zuen lagundu proiektu berri honen legitimazioa finkatzen, eta zenbait kritika egin ziren gutxiengo txiki batentzat (Eskoziako populazioaren %1,8 dira ulertzen dutenak) 16 milioi euroko finantzazio publikoa izatearen inguruan.⁴

Audientziaren helburu zail hori lortzeko, azpitoluetara jotzen du BBC Albak, oro har BBCk bere kanal guztietan gauzatzen duen politikari jarraiki. Horrela, umeentzako programazioa eta zuzeneko emanaldi batzuk kenduta, gainerako guztiak ingelesezko azpitoluekin emititzen dira, hizkuntzaren ezaguera txikiagoa dutenak edota batere ez dutenak erakarri nahian (Murray 2009). Modu honetan, kanalak BBC Trustek ezarritako audientzia helburuak lortzen dituela esan daiteke: bere datuen arabera (BBC Scotland 2012), Eskoziako populazioaren %12rengana iristen dira astero, hau da, 480.000 pertsonarengana. Horrela, gaelikozko telebistak Eskozia osoari zerbitzua ematearen erronka justifikatzen da, eta finantzazio publikoa zilegitzat jotzen da.

Gales

Galesen ere agertzen da gutxiengo linguistikoaren interesen eta interes orokorraren arteko kontraesana, eta azken

urteetan debate bizia izan da horren inguruan. Euskal Herriatik begiratuta, oso ezaguna egiten zaigu Galesko kasua: antzeko biztanle kopurua, antzeko lurralde tamaina, eta antzeko bizi maila. Hitzun kopurua gurean baino baxuagoa: populazioaren %21ek hitz egin dezake galeseraz, eta beste %5ek ulertu egiten du. Antzekotasunekin jarraituz, S4C galeserazko emanaldiak ematen dituen telebista gure EITB baino bi hilabete lehenago aireratu zen lehen aldiz.

Hasieratik bertatik, zerbitzu publikoaren britainiar tradizioari lotuta agertu zen S4C. Horrela, azken 30 urtean bera babestu duten lege ezberdinen arabera, S4Cren egitekoa zera da: Galesko populazioari kalitate handiko telebista-zerbitzuak eskaintzea.⁵ Galeserazko emanaldiak zabaltzea zerbitzu publiko horren barruan kokatuta, lege ezberdinek zenbait arau ere ezarri izan dituzte, hala nola —ele bitan jokatzen zuen urteetan— emanaldien kopuru esanguratsu bat galeseraz eman beharra, edota horiek *prime time* delako urrezko ordutegian kokatu beharra. Legeen testuinguruak, horrenbestez, zabalik uzten du atea S4C telebista galestar guztientzako edota galeseradunentzako telebista izan behar ote duen eztabaidatzeko; izan ere, galesera lehenetsi arren, publikotzat populazio osoa jotzen baita, hiztuna izan edo ez («members of the public in Wales»). Eztabaida hori, esate baterako, oso bizia gertatu da azken urteetan, Erresuma Batuko telebistagintzaren inguruko debateetan S4C Gales osorako telebista eta ez nagusiki galeseradunentzako telebista izan behar duelako planteamenduek gogor jo baitute (Jones 2009).

Ingurumari horretan, hasierako urteetan telebista elebiduna zen S4C: urrezko ordutegian galeseraz soilik emititzen zuen, eta gainerakoetan Channel 4 ingelesezko telebistako programazioa igortzen zuen. Telebista digitalaren hedapenarekin batera, aldiz, 2000koetan, S4C Digidol kanala gehitu zitzaion aurreko eskemari; baina kanal digital hori, ordea, galesera hutsezkoa zen. Azkenik, 2010eko itzaldura analogikoarekin batera, hasierako S4C kanal analogikoa de-

sagertu zen, eta harekin batera eskema elebiduna; kanal elebarkar digitalak hartu zituen haren lekua eta izena: S4C.

Galeserazko audiodun kanal horrek, baina, aukera ematen die hizkuntza ez dakitenei ere haren zerbitzua jasotzeko, horretarako azpigituluak erabiliz. Gaur egungo programazioaren %80 inguru ingelesezko azpigituluekin emititzen da (gehienak aukerako azpigituluak izanik, hots, ikusleak bere agintearen bidez jartzen edo kentzen dituenak); horrez gain, %8 galeserazko azpigituluekin emititzen da (S4C 2011). Esan behar da, halaber, aukerako azpigituluen politika hori sareko nahierako telebista eskaintzan ere mantentzen dela, posible izanik Internetez ikusten diren bideoei hizkuntza bateko edo besteko azpigituluak jarri eta kentzea.

Azpigituluen erabilera esanguratsu hori ondo ulertzeko, Galesko biztanle guztiei zerbitzua eman beharraz gain, beste osagai bi hartu behar dira kontuan S4Cren jarduera ondo kokatu nahi badugu. Batetik, Erresuma Batuko telebistek oro har —eta BBCk bereziki— tradizionalki egin duten azpigituluen erabilera intentsiboa, besteak beste entzuteko arazoak dituztenei zuzendutako zerbitzu gisa. Bestetik, S4Ck oso goizetik detektatu zuen publiko potentzial gisa galesera ikasten ari zirenen multzoa, publiko horrengana iristeko azpigituluak bide garrantzitsua izanik.

Estrategia horrekin, S4Ck ikusle kopuru esanguratsuak lortzen ditu. 2011. urteko ekitaldian, asteko 15 minutuko batez besteko *reacha*⁶ 635.000 lagunena izan da Gales osoan, populazioaren %23, alegia. Alabaina, hori baino datu esanguratsuagoa iruditzen zaigu honako beste hau: ikusle horietatik 360.000 ez dira galeseraren hiztunak, S4Cren ikusleen erditik gora (%53), alegia. Hemen kontuan hartu behar dugu jadanik eman dugun datu bat: Euskal Herrian ez bezala, Galesen elebidun pasiboen (hots, ulertu bai baina hitz egi ten ez dutenen) kopurua gurean baino nabarmen baxuagoa da, populazioaren %5 inguru. Beraz, S4Ck galesera ulertzen ez dutenen artean lortzen duen harrera adierazgarria dela esan daiteke.

Finlandia

Finlandian ere aurki dezakegu gutxiengo linguistikoaren-tzako eta populazio osoarentzako telebista zerbitzuaren bar-ne kontraesana, bereziki suedieraren komunitatearen ingu-ruan. Suediera Finlandiako hizkuntza ofiziala da, finlandie-rarekin batera, batez ere suediarrek herrialde honetan izan duten nagusitasun historikoaren ondorioz. Gaur egun sue-diera ama-hizkuntza duten finlandiarrak populazioaren %6 dira, 300.000 inguru, alegia, bost milioi terdiko populazio-tik; horietatik heren bat suediera-finlandiera elebidunak (Euromosaic 2004). Hiztun kopuru txikia izan arren, sue-dierak estatus esanguratsua du herrialdean. Ez soilik ofizial-tasun mailagatik, baita Finlandiako eskola sisteman duen presentziagatik (finlandiar ume guztiek derrigorrezko ikas-gai gisa dute suediera hiru urtez; horrez gain, ume suediera-dunek suedierazko eskoletara joateko aukera izaten dute) eta baita komunikabideetako presentziagatik ere.

Telebistako presentzia nagusia Yle Fem kanalarekin lor-zen du (duela gutxira arte FST5 izeneko). Kanal hori 2001. urtean sortu zen suedierazko kanal gisa. Lehenago Finlan-diako Yle telebista publikoak bere kanaletan suedierazko programak (propioak zein Suediako telebistakoak) emiti-tzen zituen, finlandierazko programazio nagusiaren baitan. Geroago, 2007ko digitalizazioarekin batera, Ylek suedieraz-ko Yle Fem kanalean kontzentratu zituen suedierazko ema-naldi guztiak.

Ylek helburu nagusi bat aitortzen dio bere buruari: «de-mokrazia eta Finlandiako kultura sendotzea»; horretarako, finlandiar guztiei zerbitzua ematea bilatzen du (Yle 2012a). Filosofia horren baitan sartzen da Yle Fem kanala, suediera Finlandiako ondare kulturalaren partetzat jotzen baita. Area-go, helburuak xehetzean, telebista publikoak kulturen arte-ko elkarrekintza aipatzen du, besteak beste (Yle 2012b). Are zehatzagoa da Mary Gestrin Yle Femeko Director of Media kargua duenak, suedierazko telebistaren helburu nagusietan

ko bat bi hizkuntzen —finlandieraren eta suedieraren— arteko zubi lana egitea dela dioenean (Gestrin 2009).

Zubi lan hori egin ahal izateko eta suedieradunen komunitate txikitik haratagoko publikoa eskuratu ahal izateko, azpтитuluen politika garatu du Yle Femek. Horren arabera, suedieraz dagoen gehiena finlandierara itzultzen da (haurrentzako programak, albistegiak eta goizeko programa bat ezik —orotara egunean ordu bi terdi—), eta suedieraz ez dagoen guztia azpтитulatzen da hizkuntza horretara. Bide hori erabiliz, suedieradunen artean lortzen duen harrera onaz gain (hiztunen %70engana iristen dira astero), audientzia esanguratsua lortzen dute suedieraz gutxi edo ezer ez dakitenean artean ere. Horrela, batez besteko pantaila kuota %1,6 da, edo 70.000 ikusle. Horietatik asko, ordea, ez dira suedieradunak, finlandieradunak baizik: M. Gestrini jarraiki, zenbait programatan ikusleen %20 baino ez dira suedieradunak (Gestrin 2009).

Komunitate txikitik komunitate handira

Aipatu ditugun hiru kasuek, zein bere ezaugarriekin, gauza komun bat dute: hizkuntza gutxituko telebistak bere jomugan kokatzen ditu hizkuntzaren jabe ez direnak. Helburu horren azpian arrazoi ezberdinak aurkitzen ditugu, batzuetan kasu bakar batean eta beste batzuetan bat baino gehiagotan agertuak. Horrela, arestian aipatu dugun kontraesana (nola legitimatu guztion diruaz gutxiengo txiki baten telebista baten finantzazio altua) Eskozian agertzen da modurik gordinenean, zehazki BBC Trustek BBC Alba telebistari finantzazio publikoa lortzeko ezarritako baldintza gogorretan. Bestetik, hizkuntza gutxituko kanala lurralde oso baten telebista «nazional» bakarra izateak ere ekarri du, hala Eskozian nola Galesen, populazio osora (hiztun zein ez hiztun) ireki beharra. Izan ere, beste kanal batzuek lurralde horietarako emanaldi berezituak dituzten arren, horiek Erresuma Batu osorako emititzen diren kana-

len deskonexioak izaten dira, ez lurraldeari lotutako kanal osoak. Bi ezaugarri horiekin batera, hiztunak ez direnei gutxiengoaren kulturaren berri ematea ere agertzen da zabaltearen arrazoi gisa, edota, Finlandiako terminoetan formulatuta, bi hizkuntz komunitateen arteko zubi lana bilatzen da (kontuan hartuta finlandieradun gehienak ez direla suediera ulertzeko gai, eta suedieradun askok ez dutela finlandiera ulertzen). Azkenik, Galesen beste helburu bat jartzen da mahai gainean: hizkuntza gutxitua ikasten ari direnentzako tresna baliotsua izan daiteke telebista.

Arrazoiak arrazoi, hizkuntz komunitate txikitik komunitate handira irekitze horretarako estrategiak garatzen dituzte aztertu ditugun telebistek, nagusia izanik —baina ez bakarra— hizkuntza nagusiko azpтитuluen erabilera, hizkuntza gutxituan soilik emititzen duen kanalaren eskemaren barruan. Estrategia horren bitartez lortzen diren emaitzak ez dira, ikusi dugunez, edonolakoak, beti ere kontuan hartuta herri bakoitzeko desoreka soziolinguistikoa; eta irekitzearen helburua, neurri garrantzitsu batean, bete egiten dela esan daiteke.

Honaino iritsita, Euskal Herrira etortzeko tenorea dugu, eta hemengo telebista publikoak garatzeko unean hizkuntza gutxituko komunitatearen eta populazio osoaren arteko kontraesanaren auzi horri nola heldu dion aztertuko dugu hurrengo ataletan.

ETBren kasua

1982ko testuingurua

1982an sortu zen EITB, Eusko Jaurlaritza jaio berriaren ekimen nagusietako bat izanik. Autonomi Estatutua onartu eta handik hiru urtera telebista eta irrati sistema publikoa abian jartzea bi faktore nagusiren ondorio gisa ulertu behar dugu. Batetik, aspalditik zetorren euskarazko komunikabideen aldeko errebindikazio soziala, zeinean telebistaren al-

darrikapena oso handia baitzen. Bestetik, Euskal Autonomia Erkidegoaren eraketa instituzional eta politikoa.

Euskarazko irrati-telebistaren aldarrikapena

1975ean Franco jenerala hil eta hurrengo urteetan sistema politiko berria ezarri zenerako, oso hedatuta zegoen euskarazko komunikabideen eskakizuna. Aldarrikapen hori mugimendu sakonago baten testuinguruan ulertu behar da: diktadura garaitik zetorren adierazpen askatasunaren, hedabide propioen eta euskal kulturaren zein euskararen aldeko mugimenduaren aldarrikapenaren baitan, hain zuzen ere. Horrela, bi hamarkadetan zehar egindako lanak fruituak emanak zituen jada beste arlo batzuetan: euskarazko irakaskuntzan (ikastolen mugimendua, 1960tik aurrera, zeinak 53.000 eskolaume baitzituen 1978an, haur eskolen %10), aldizkarigintzan (1956tik aurrera), egunkarigintzan (*Egin* eta *Deia*,⁷ 1977tik aurrera), helduen euskalduntze-alfabetatzean (40.000 ikasle 1976an), irratigintzan, unibertsitate propioan (Udako Euskal Unibertsitatea, 1973an; Euskal Herriko Unibertsitatea,⁸ 1980an), eta beste zenbaitetan. Testuinguru horretan, ezinbestekotzat jotzen zen, euskal kulturaren eta hizkuntzaren berreskurapenerako, euskarazko telebista sortzea. Mugimendu horrek indar handia bildu zuen bere inguruan, eta, zalantzarik gabe, 1982an Eusko Jaurlaritza eratu berriak Euskal Irrati Telebista (EITB) sortu zuenean, guztiz markatu zuen haren izaera. Horrela, EITB bere osotasunean, baina bereziki telebista, euskararen berreskurapenerako ezinbesteko tresna gisa definitua izan zen testu legeletan, eta baita pertzepzio sozialean hartua ere (Torrealdai 1985).

Euskal Autonomia Erkidegoaren eraketa instituzional eta politikoa

EITB sortzea, esan dugun bezala, Eusko Jaurlaritza eratu berriaren egitasmo nagusietako bat izan zen, eta aldi berean

sistema politikoaren aldaketaren emaria. 1978an Espainian onartu zen Konstituzioak autonomi erkidegotan banatu zuen lurraldea. Banaketa hark Estatu espainolaren menpeko herri guztien eskakizunak asebetetzen ez bazituen ere (gaur egungo egoera horren adibide), ukatu ezineko autonomia politiko eta ekonomikoa ekarri zituen Euskal Herriaren alde honetara. Horrek bidea ireki zuen diktadurapean inolako onarpen ofizialik izan ez zuen Euskal Herria subjektu politiko gisa onartzeko, aitortza horren mugak handiak izanagatik (ez ziren Euskal Herriaren zazpi probintziak aintzat hartzen; Espainia aldeko laurak bi erakundetan banatu zituen —Nafarroa batetik, eta Euskal Autonomia Erkidegoa bestetik—; eta autonomiaren gainetik Espainiaren batasun ukiezina ezarri zen). Araba, Bizkaia eta Gipuzkoarako onartu zen Euskadiko Autonomi Estatutuak, hartara, botere politiko berri baten eratzea ekarri zuen berarekin. Besteak beste, Eusko Jaurjaritza eta Eusko Legebiltzarra sortu ziren 1980an, eta Bizkaiak zein Gipuzkoak 1936ko gerraren ondorioz galdutako itun ekonomikoa berreskuratu zuten. Botere egitura berri horren kudeaketaz arduratu zirenek garbi zuten oso handia zela telebistak subjektu politikoaren eraikuntzan zein botere gune jaio berriaren legitimazioan joka zezakeen rola. Zeregin horiek, hizkera ofizialean hitzez hitz esanda, «euskal jendartearen integrazioa» bilatzen zuten erakunde autonomo sortu berrien inguruan. Hizkera soziologikoan, ordea, integrazio hori nortasun legitimatzaile baten eraikuntzaren parametroetan definitu beharko genuke (Castells 1997). Hots, subjektu politiko bat eratzen da, horretarako nortasun bat eraiki eta elikatuz, eta aldi berean subjektu politiko hori mamituko eta ordezkaturiko duen botere egitura berria (botere autonomikoa kasu honetan) legitimatzea bilatzen da.

ETBren sorrera

1982ko abenduaren 31rekin aireratu zen Euskal Telebista lehen aldiz. Horrekin gauzatu egin zen hilabete batzuk lehe-

nago Eusko Legebiltzarrak onarturiko *Euskal Irrati-Telebista (EITB) Herri Erakundea sortzeko 5/1982 Legea*. Lege hori 1979ko Euskadiko Autonomi Estatutuaren 19.3 artikulua-ren babespean sortu zen:

Euskal Herriak erregula, sor eta atxiki ditzake bere telebista, irrati eta prentsa propioa, eta, oro har, bere helburuak lortzeko behar dituen giza komunikabide guztiak.

Artikulu horren itzalpean sortu izanak zenbait inplikazio zituen: batetik, EITBren gaineko arauketa Euskadiko Autonomia Erkidegoari dagokio, ez Espainiako Estatuari, nahiz eta beronen oinarritzko legeria errespetatu behar duen. Bestetik, eta Espainiako ereduari jarraiki, euskal telebista eta irrati publikoen titulartasuna Eusko Jaurlaritzaren Kultura Sailarena da. Horren ondorioz, britainiar ereduan ez bezala, telebista eta irrati publikoek botere politikoarekin izango duten harremana mendekotasunezkoa izango da. Horrela, Eusko Jaurlaritzak zuen, hasieran, EITBko Zuzendari Nagusia izendatu zein kargugabetzeko eskumena. Administrazio Batzordeari, Zuzendari Nagusiaren aldean, eskumen murrizak esleitu zitzaizkion, eta Eusko Legebiltzarrak izendatua izango zen, bi herenen gehiengoarekin, talde parlamentarioen proposamenei jarraiki; praktikan, Legebiltzarren ordezkaritza bilakatu da, hamarkadetan zehar, Administrazio Batzordea, aldian aldiko bazterketekin (zenbait urtetan alderdi politiko batzuen ordezkaritza baztertuak izango dira Batzorde horretatik).⁹ Horrez gain, Legebiltzarreko Batzorde bat sortu zen, kontrol eginkizunak betetzeko. Eta finantzazioa nagusiki Kultura Sailaren funtsetatik egingo zen, telebista eta irratiaren jardueretatik egon litezkeen sarrerez gain.¹⁰

Euskal Irrati Telebistak Jaurlaritzarekin duen egiturazko mendekotasunak erakunde horretako medioen kontrol politikoa ahalbidetu du. Horrela, beste irrati-telebista publiko eredu batzuetan ulergaitza gerta bazitekeen ere, erakundearen bizitzaren zatirik handiengan EITBko Zuzendari Orokor guztiak egon izan dira, EITBtik pasatu aurretik edo on-

doren, gobernuan zegoen EAJ alderdiari guztiz lotuak.¹¹ Joe-
ra PSE-EEren gobernuia eratu ostean hautsi zen 2009an, or-
ganikoki bederen alderdiari lotuta ez zegoen kazetari bat
kargu horretarako izendatuz. Egitura politikoen eta komu-
nikabideen arteko lotura horrek, ikusiko dugunez, eragin
zuzena izango du ETBren hizkuntza planteamenduetan.

EITBren eginkizunak

EITB sorrarazi zuen legeak bi eginkizun nagusi aitortzen
zizkien euskal irrati eta telebista publikoei: herritarren in-
formazio eta parte-hartze politikoa bata, eta euskara eta
euskal kulturaren sustapena, bestea. Horrela, lege horren
babesean sortutako komunikabideak

herritar euskaldunak argipide eta politikan eskuhartzeko le-
hen-lehen mailako bide direnez eratzten dira, eta bai hezkun-
tzarekiko eta euskal kulturaren suztapen eta zabalkundeare-
kiko gure erapidetzaren oinarritzko lankidetasun-tresna dire-
nez ere, euskeraren suztapena eta zabalkundea bereziki kon-
tutan izanik (5/1982 Legearen aitziinsolasa).

Lehenengo eginkizuna (parte hartze politikoa) aipatu du-
gun Autonomia Erkidegoko erakundetzearen argitan ulertu
behar dugu. Bigarrena, berriz, euskarazko ikus-entzunezko
komunikabideen aldeko aldarrikapenari lotuta. Bestalde, le-
ge horrek berak dioenez, Eusko Jaurlaritzaren menpeko ko-
munikabideek, euskararen erabilera erabakitzean, helburu-
tzat izango dute Autonomia Erkidegoko irrati eta telebista-
ren panorama globalaren barneko hizkuntzen oreka bila-
tzea. Kontuan hartuta garai hartan euskarak ez zuela inola-
ko presentziarik Madrildik igorritako gainerako telebista-
tan, horrek eraman zuen Euskal Telebista hasieratik nagusi-
ki euskaraz emititzera.

Azpimarratu beharra dago, telebistak euskararen susper-
kuntzan eta normalkuntzan zuen garrantzia inork gutxik
zalantzan jarriko bazuen ere, uste hori gehiago zela hipote-
sia kontrastatutako egitatea baino. Oraindik orain, jadanik

esan bezala, ez dugu telebistak hizkuntza gutxituen bilakae-
 ran zehazki nola joka dezakeen hausnartzeko nahikoa ebi-
 dentzia enpiriko, ez eta oinarri teoriko sakonegirik ere. Ga-
 rai hartan hutsunea are handiagoa zen; euskarazko telebis-
 tak euskarari «berez» lagunduko ziola uste zen, eta, beste
 alor askotan bezala, gehiago ekin zitzaion lanari intuizioz,
 zehaztutako plangintza baten arabera baino. Legeak politika
 haren helburuak —oso zuhurki— «euskararen garapen eta
 susperkuntza» bezala definitu bazituen ere, orduko testuin-
 guruan ulertu beharra dago. Eta testuinguru hartan, euska-
 raren susperkuntzaren inguruan «berreskurapenaren» dis-
 kurtsua zen nagusi: hots, euskara, Euskal Herriaren berezko
 hizkuntza izanik, euskal herritar guztien ondasun eta egu-
 neroko hizkuntza bilakatu beharra zegoen. Horixe bilatzen
 zuen, hain zuzen, ikus-entzunezkoen panorama linguisti-
 koki orekatu beharrak. Eta horregatik sortu zen euskara hu-
 tsez ETB.

Baldintza horietan abiatu zen beraz ETB. Arestian aipatu
 dugun logikari jarraiki, euskara hutsez ematen zituen bere
 eguneroko lau orduak, batzuetan gaztelerazko azpitoluak
 zituela. Baina eredu horrek ez zuen luzeegi iraun, eta han-
 dik urtebetera gaztelerazko albistegia ematen hasi zen, gai-
 nerako euskarazko programazioaren artean. Gazteleraren
 sarrerak, jakina, aurretik aipatu dugun eginkizun politiko-
 arekin eta Erkidegoko egoera soziolinguistikoarekin zuen ze-
 rikusia: izan ere, euskaldunak populazioaren %21 baino ez
 ziren. Hartara, Eusko Jaurlaritzak bere telebistari jarritako
 integrazio politikoaren helburua, helmugan populazioaren
 %100 hartzen zuena, hankamotz gera zitekeen euskara hu-
 tsezko emanaldiekin.

Gazteleraren sarrerak zenbait auzi jarri zuen agerian. Bes-
 teak beste, ETBren hizkuntza politika argirik eza. Izan ere,
 gauza jakina baitzen ETB sortu zen une berean egoera so-
 ziolinguistikoaren nolakoa, eta testuinguru horretan euska-
 ra hutsezko kanalak nekez hel ziezaiokeela legeak ezartzen
 zuen helburu politikoari.

Hizkuntza politika argirik eza, ala hizkuntza politika ezkutua? EITBko zenbait arduradunek esana duten legez, lehenago edo beranduago gaztelera ETBn presentzia izango zuelakoan zeuden hasieratik bertatik (Diez Urrestarazu 2003). Horren arabera, beraz, denbora kontua izan zen gaztelera bere lekua izatea ETBn.

Gaztelera-kanalaren sorrera

Horrela, behin sartuta, gaztelera presentzia irabaziz joan zen, 1986ra arte. Urte horretan ordura arteko eredua (euskararen nagusitasunarena, alegia) hautsi eta kanal bikoizketa erabaki zen: bata, ETB1, euskara hutsez arituko zena; eta bestea, ETB2, gaztelera hutsezkoa (denbora tarte txiki batean euskarazko saioen batzuk aineratzen zituen arren, berehala jo zuen hizkuntza bakarrera). Asmoa lehenagotik bide zeterren, lehenago aipatu ditugun arrazoiengatik. Baina gaztelera-kanala sortzeko une zehatza, zalantzarik gabe, boterearen inguruko lehien barnean ulertu behar da. 1984an bere alderdiaren barruan lehertutako krisi baten ondorioz, Eusko Jaurlaritzako lehendakari Carlos Garaikoetxeak dimisioa eman zuen. Dimisioak areagotu egin zuen alderdi barneko krisia, eta ordura arte hegemonikoa izandako EAJ alderdia bitan banatu zen, Eusko Legebiltzarreko parlamentarien herenak sortutako alderdi berrira alde egin baitzuen. EAJk, hartara, inoiz baino handiagoa zuen komunikabideen beharra hegemonia politikoari eusteko, ezinbestean etorriko ziren hauteskunderen aurrean. Eta gaztelera-kanal bat eskura edukitzea, artean beste kanal bi baino ez zeudelarik (Espainiako telebista publikokoak), gozoki handiegia zen bazter batera uzteko. Horrela hasi zen ETB2 bere gaztelera-kanalarekin 1986ko maiatzaren 31n, hauteskunderen baimenarekin sei hilabete lehenago.

EAJ alderdiak kanal horren sorrerari emandako lehentasuna ondo erakusteko, esan dezagun hura izan dela Eusko Jaurlaritzak bere sorreratik Madrilgo Gobernuari botatako

erronkarik handiena. Espainiako Gobernuak legez kanpotzat jotzen baitzuen bigarren kanal autonomiko baten sorrera, Guardia Zibilaren dotazio bat bidali zuen ETBren egoitza nagusira, lehen emanaldiak eragozteko asmoz. Barruan, berriz, Eusko Jaurlaritzaren menpeko Ertzaintzako kideak zeuden, emanaldiak babesteko. Azkenean, ordu baitzuen buruan auzia baretu, eta lortu egin zuen Jaurlaritzak kanala abian jartzea.

Kanalen bikoizketak, halaber, hasierako asmoen berrirakurketa ekarri zuen, bereziki euskararen susperkuntzari dagokionean: lehenago aipatu dugun berreskurapenaren asmotik (euskara populazio osora hedatu beharra), beste asmo batera pasatu zen, kanal bakoitza populazioaren zati bati zuzentzeko joera nabarmenduz. Horrela, euskarazkoa euskaldunentzako kanal bilakatuko zen, eta gaztelera euskararik ez dakitenentzako kanal —itxuraz bederen—. Diskurtso berri horren eraikitzaileen arabera, horrelako desdoblamentuaren bidez lortuko litzateke telebista publikoaren jendarte elebidun batengana iristea: nori bere hizkuntzan. Planteamendu aldaketa sakona datza hemen, zalantzarik gabe. Izan ere, errealitate linguistikoa aldatu eta elebitasuna orokortu nahi izatek, errealitate linguistiko hori neurri handi batean aintzat hartu eta haren barruan jokatzeko erabakira igaro zen ETB. Alegia, bi hizkuntza komunitate daudela aintzat hartu eta bakoitzari hizkuntza batean zuzendu. Horrek, ordea, desitxuratu egiten du benetako egoera soziolinguistikoa: euskararen hizkuntza komunitatetzat definitzen dena, euskara-gaztelera edo euskara-frantsesa elebidunak diren pertsonen osatuta dago. Pertsona horiek, erdara erabiltzeko aukera ez eze, erabili beharra ere badute beren bizitzako zenbait egoeretan, euskararen aurkako diglosia dela eta (Ferguson 1959). Horrek erdaren hizkuntza komunitateko kide bihurtzen ditu nahi eta nahi ez. Beraz, ez daude komunitate linguistiko bi, bata bestearen ezberdina. Hego Euskal Herriari dagokionez, komunitate handi bat dago, gaztelera aduna, eta txiki bat, euskaraduna, komunitate

handiko kide ere direnek osatua. Hartara, euskaraz aritzen den kanala euskaraz dakien populazioaren zatiari soilik zuzentzen zaion bitartean, gazteleraz aritzen dena populazio osoari zuzentzen zaio, euskaldun elebidunak barne. Horrek inplikazio sakonak izan ditu ETBko bi kanalen arteko eginkizunen banaketan, aurrerago aipatuko dugun moduan.

Hemen atzematen dugun aldaketa lehenago gertatu zen Irlandako irrati eta telebistan, M. Cormackek azpimarratzen duen bezala. Haren aburuz, 1930 eta 1940ko hamarkadetan irlandartasuna Estatuan hedatzeko tresna zen irrati —eta gero telebista—; egun, ordea, gutxiengo baten eskubideen inguruko auzi izatera mugatuta dago (Cormack 2005). Hots, gurera etorrira, euskarazko telebistaren auzia Euskal Herri osorako telebistaren auzia izatetik euskaldunentzako telebistaren auzia izatera pasatu zen, gutxiengo baten eskubide kontua, herri oso batentzako egitasmoa baino areago.

Eredu duala

Honaino iritsita, euskarazko kanalaren eginkizuna gero eta gehiago murriztu zen euskaldunentzako telebista kanal bakar izatera. Horrela ulertzen da ETBren arduradunak eta beste zenbait denbora luzean arduratu dituen kezka: nola egin «600.000 lagunentzako telebista?» (euskaldunen kopuruari erreferentzia eginez, eta ez Autonomia Erkidegoko zein Euskal Herri osoko populazioari: 2 milioi baino gehiago eta ia 3 milioi, hurrenez hurren). Kezka horrek, euskararen suspertuntzaren jatorrizko eginkizuna definitzean, euskaldunei telebista eskaintza bakarra ziurtatzearekin parekarazi du neurri handi batean. Salbuespenik egon da, ordea, ETBren eredu dualaren historian zehar: umeentzako programazio osoa edota kirol emanaldiak kanal horretan soilik kokatu izanak kanal horren bitartez euskaldunetz haratago iristeko asmoa ere erakutsi du. Kirol emanaldiek, hasiera batean, aukera eman zioten ETBri gazteleraz aritzen ziren etxeetara sartzeko, eta hura estrategia oso egokitzat jo behar dugu,

abiatu berri zen telebista bat hedatzeko. Are emaitza hobeak izan zituen umeentzako programazioa euskarazko kanalean emateak (lehenago ETB1en eta geroago ETB3n), urte luze-tan ia eskusiban izan baitzuen euskarazko telebistak publiko hori. Estrategia horiek, ordea, zapuztu egin dira azken urteetan: ikusle gehien erakartzen duten kirol emanaldiak (futbola) ETBren aukeretatik kanpo geratu dira, emanaldien esku-bideen kostuen igoera nabarmenagatik; eta umeentzako programazioa ugaritu egin da digitalizazioaren eskutik etorritako gaikako kanaletan, ETBri ume ikusle asko kenduz. Horrela, saiakera garrantzitsu baina mugatu horien salbuespenarekin, nagusiki aipatu dugun 600.000 laguneko multzo horri zuzendu zaio ETB1, bigarren kanalaren sorreratik hona.

Aldi berean, ETB2 gazteleradunentzako kanal gisa aritu izan da. Baina, esan dugun bezala, kontuan hartzen badugu euskaldun ia guztiak elebidunak ere badirela (beraz gazteleradunak, Hegoaldean), haiei ere zuzendu zaie ETB2, gaztelerara hutsez. Horrekin batera, euskararen susperkuntzaren helburua euskarazko kanalaren lepora utzita (eta euskaldunei euskarazko zerbitzua ematearekin parekatuta), gaztelerazko kanalak «parte hartze politikoaren» eginkizuna hartu du beretzat.

Eredu dual hori 1992an finkatu zen modu ofizialean. ETB2ren sorrerak hasierako planteamenduak aldatu zituelarik, aldaketa horri nolabaiteko euskarri instituzionala emateko asmotan Batzorde bat osatu zen Eusko Legebiltzarrean. Eztabaidaren oinarri gisa txosten bat igorri zuen Kultura Sailak (gazteleraz), eta bertan oso argi azaltzen zen eredu berria:

El preámbulo de la ley 5/1982, de 20 de mayo, de creación del Ente Público «Radiotelevisión Vasca» establece un doble objetivo para los medios de comunicación social públicos vascos:

- Medio fundamental de cooperación con nuestro propio sistema educativo y de fomento y difusión de la cultura vasca, teniendo muy presente el cultivo y desarrollo del euskera.
- Instrumento capital para la información y participación política de los ciudadanos.

Euskadi Irratia, Euskadi Gaztea y ETB1 responden al primer objetivo y Radio Euskadi, Radio Vitoria y ETB2 al segundo objetivo (Kultura Saila 1992).

Ildo horretatik abiatuta, euskarazko medioen eginkizunak hizkuntzaren ingurura mugatzen dira: «Cumplen dos funciones sociales básicas de toda lengua: comunicación e identificación. Comunicación: función pragmática. Identificación: función simbólica». Gaztelerazko medioek ere eginkizun bi dituzte, ezberdinak, ordea: «Representan las funciones de integración y servicio [...] Integración: función informativa y participativa. Servicio público: función de complementariedad».

Hots, euskarazko irrati zein telebistaren ardura da euskararen susperkuntza, eta gaztelerazko medioena informazioa eta parte hartze politikoa bultzatzea; edo, txostenaren hitzetan, *zerbitzu publikoa*. ETB2, bestalde, gazteleraz baino ezin daiteke izan:

ETB2 nació como una televisión en castellano. Y dada la realidad lingüística de Euskadi así continuará siendo durante muchos años, no siendo posible intuir cuándo pueda plantearse un cambio lingüístico.

Alabaina, kanal horrek ere jendarte elebiduna lortzen lagundu behar duela esaten da: euskalduntzeko emanaldiak eskainiz, elebitasuna goraiatuz eta —apurka-apurka— programa elebidunak sartuz.

Proposamen hori justifikatzeko, zenbait balorazio egiten ditu txostenak (kanal elebidun batean euskaldunak aseko litzuzkeen euskararen presentzia jasanezina —«insufrible»— litzateke; elebkarrek jasan lezaketen euskara maila —«la presencia del euskera que la audiencia no bilingüe llega a soportar sin cambiar de canal»— gutxiegi litzateke euskaldunentzat, eta abar). Gauzak horrela, ondorio honetara iristen da txostena: «El modelo dual aparece como la única solución».

Eztabaidaren ostean, 1993ko urtarrilean irizpen bat onartu zuen Eusko Legebiltzarrak, eredu duala ofizialduz eta, az-

ken batean, EITBren Sorrera Legearen interpretazioa aldaturuz (Eusko Legebiltzarra 1993). Izan ere, Sorrera Legeak, esan dugunez, bi eginkizun nagusi ezartzen dizkio irrati-telebista publikoari, baina ez ditu eginkizunak hizkuntzaren arabera bereizten. Areago: sortu zen testuinguruan, gehienbat euskarazko telebista gisa sortu zelarik, eginkizun biak nagusiki euskaraz bete behar zituela interpretatu zen 1982an. Hartara, handik hamar urtera egindako interpretazioa eraldatu egin zen guttiz. Geroztik, bitasun edo dualtasun hori gauzatzea ahalbidetu du, bestalde, telebista kanal biak zuzendaritza beraren mende egoteak. Izan ere, gaztelerazko kanala ez baitzen beste telebista bat gisa sortu, lehendik zegoenaren beste emanaldi baten modura baizik. Horren ondorioz, zuzendaritza, kudeaketa, baliabideak, aurrekontua, langileria eta abarrak partekatzen dituzte. Horrek areagotu egiten du ETBri esleitzen zaizkion helburuei bi kanalen bidez modu berezitan ekiteko joera.

Jokaera dikotomiko horretan, bi kanalen arteko elkar eragin eza nabarmena izan da, zein bere bidetik joanda jokatu izan baitute. Kuantitatiboki, alegia, audientzietan, egitekoen banaketak gaztelerazkoari pisu handia eta proiektzio soziala dakartzkion bitartean, euskarazkoak ez du inongo abantailarik eskuratzen. ETB2k Madrildik heltzen diren gainontzeko telebista kanalen joko-eremuan aritzea erabaki zuen aspalditxo, eta horretarako beharrezkotzat jo zuen gaztelera hutsez aritzea, batetik, eta gaztelerazko gainerako telebistek (publiko zein pribatuek) erabilitako generoez eta programa formatuez baliatzea, bestetik. Horren ondorioz, fikzioa eta informazioa (albistegiak, eztabaidak eta dokumentalak) izan dira kanal horretan lehenetsi diren generoak.

Telebista-eredu dualaren ondorio batzuk

Orain arte azaldutakoaren ildotik, duela hogeita hamar urte sortu zenean ezarritako bi helburu nagusiei heltzeko, eredu duala aukeratu zuen ETBk. Eredu horren arabera,

euskara sustatzearen helburuari euskara hutsezko kanalaren (edo kanalaren) bitartez soilik heldu zaio. Bigarren helburu politikoari, berriz, bereziki gaztelera hutsezko kanalaren bidez. Horrez gain, telebistaren panoraman izandako bilakae-raren eta bereziki kanal pribatuen biderkatzearen zein digitalizazioaren eskutik telebistaren edukietan izan diren aldaketek zaildu egin dute euskarazko kanalaren joko zelaia, oso lehiakor bihurtu baita. Eta, zelai horretan, lausotu egin da euskarazko telebistaren eginkizuna. Horri egoera soziolinguistikoaren bilakaerak ekarritakoak gehitu behar zaizkio: euskararen ezagutzaren hedapena populazioaren sektore gazteen artean, euskararen ulermen mailaren zabalkundea, edota linguistikoki mistoak diren guneen ugaltzea, besteak beste.

Testuinguru horretan, ETBren eredu dualak zenbait ondorio izan ditu. Batetik, euskararen susperkuntzaren eginkizuna euskarazko kanalaren esku geratu da soilik, gaztelera-zkoak zeregin hori guztiz abandonatu duelarik. Horrekin batera, euskaldunek, elebidunak izanik, gaztelera-zko unibertsoa oso ondo ezagutzen badute ere, ez da berdin gertatzen alderantziz: erdaldun elebakarrek oso gutxi ezagutzen dute euskararen unibertsoa (euskaraz egiten diren gauzen eta aritzen den jendearen unibertsoa, alegia), eta gaztelera-zko kanala ez da ezagupen hori handitzeko erabili.¹²

Bestetik, telebista pribatuen etorrerarekin handitu eta digitalizazioarekin biderkatu zen audientziagatiko lehian, gaztelera-zko kanala euskarazkoaren audientzia potentzialaren eremuan aritu da hazkunde bila. Izan ere, biak baitira erakunde bereko kanalak, ezaugarri bertsuekin, beraz, eta biak orotariko telebista gisa aritzen direlarik, audientzia «natural» berbera dutela esan dezakegu. Eta norgehiagoka horretan, euskarazko kanala kaltetuta geratzen da; batetik, gaztelera-zko telebistak euskaldun guztiak erakar ditzakeen bitartean (elebidunak direlako), euskarazkoak gaztelera-dun elebakarrak erakartzea zailagoa delako; bestetik, nahikoa da etxean telebista ikusten ari direnetako bakarra euskalduna

ez izatea, euskarazko kanala alboratu eta hizkuntza partekatua aukeratzeko. Modu honetan, gaztelerazko kanalak lortu ditu proiektio sozial eta audientzia handienak, euskarazkoaren kaltetan.

Horrela, euskarazko kanal batentzat erakargarri izan litekeen ikusleriaren zati bat gaztelerazko kanalak bereganatzen du, 1. taulan ikus daitekeenez:

1. taula: ETB1 eta ETB2ren ikusleak, euskararen ezagutzaren arabera (Araba, Bizkaia, Gipuzkoa eta Nafarroa, 14 urtetik gorako populazioa). CIES 2011 metatua

<i>Euskararen ezagutza</i>	<i>ETB1</i>	<i>ETB2</i>	<i>Populazioa</i>
Hitz egin, irakurri, idatzi	54%	30%	25%
Hitz egin eta irakurri	7%	4%	3%
Hitz egin	7%	5%	4%
Ulertu	11%	25%	20%
Ez du ulertzen	21%	36%	48%
<i>Guztira</i>	<i>100%</i>	<i>100%</i>	<i>100%</i>

Datuek erakusten dutenez, gaztelerazko kanala ikusten dutenen %39 elebidunak dira (alegia, euskaraz hitz egiteko gai), eta beste %25 elebidun hartzaileak (ulertzeko gai). Hartara, ETB2k bere ikusleen heren bi (%64) euskarazko ikusle potentzialen saskitik jasotzen ditu (hots, euskara ulertzen dutenen artetik), eta ez erdaldun elebakarren multzotik; horiek ikusleen %36 baino ez dira.

Gaztelerazko kanalak euskaldunetatik haratagoko ikusleak erakartzen lortzen duen kuota apal hori, bestalde, ETB1ek lortzen duenarekin alderatu daiteke, azken horrek %21 lortzen baitu. Bien artean aldea egon badago, baina ez agian pentsa litekeen bezain handia. Euskarazko kanalak erdaldun elebakarrak erakartzea, bestalde, esanguratsua da, eta telebista kanalaren hizkuntza nagusia erabat determinantea ez dela erakusten du. Alabaina, ETB1ek hiztunak ez direnen artean lortzen duen penetrazioa BBC Albak, S4C-k edota Yle Femek beren lurraldeetan lortzen dutena baino nabarmen txikiagoa da.

Datu horien argitan, kolokan geratzen da ETB1 euskaldunei eta ETB2 erdaldunei zuzentzen zaizkielako ustea. Eta hipotesi bat planteatzeko bidea zabaltzen da: alegia, behar bada bi kanalen artean dagoen audientzia kopuruen ezberdintasuna ez zaiola hizkuntzari bakarrik zor, baizik eta kanal bakoitzaren ezaugarriei eta programazioari.

Ildo horretan, euskal prentsan sarritan aipatu da gaztele-razko kanalak baliabide gehiago xurgatzen dituela EITBren aurrekontuetatik, euskarazko kanalak baino. Hori argitzeko datu zehatzik ez dugu hemen. Alabaina, ukaezina dirudi ETB2k espazioa kentzen diola euskarazko telebistari. Adibide bat jartzearen, gaztelerazko kanalean ikusle gehien dituen saioetako bat dugu: *El conquistador del fin del mundo*. Saio arrakastatsu horretako 2012ko edizioari erreparatuz gero, zera ikusten dugu: aurkezlea euskalduna da; lehiaketan parte hartzen duten taldeetako kapitain guztiak, euskaldunak; lehiakideen erdia inguru, euskaldunak; eta audimetricia datu zehatzik ez badugu ere, populazioaren eta programaren ikusleen soslaian arteko estrapolazio bat eginez gero, audientziaren heren bi edo gehiago euskara ulertzeko gai dela esan daiteke.¹³ Alabaina, programa osoa gazteleraz ematen da, euskaraz ekoiztu eta eman zitekeen arren.

Horrela, audientzia gehien erakartzen duten programak edota sozialki oso garrantzi handikoak diren eginkizunak (parte-hartze politikoa eta integrazio soziala, biak informazioaren bitartez) gazteleraz burutzen dira: euskara tradizioaren eta umeen hizkuntza gisa agertzen da; gaztelera, berriz, gaurkotasunezko politikagintza, aisia eta kanpoko fikzioarena. Horrekin, euskararen aurkako egoera diglosikoa birsortzen da behin eta berriz, euskaldunak beraiek ere gurpil horretara erakarrit, eta erdaldunak elebakartasunean mantenduz.

Gainera, azken hamarkadetan izandako aldaketei erreparatu gabe, gero eta konplexuagoa den errealitate soziolinguistikoki bati (ia euskaldunen hazkundera, euskararen unibertsoan integratu gabeko euskaldunen kopuru hazkorra, etxe mistoen fenomeno eta abar) ETBko kanalek eskema ximple batekin

erantzun diote: kanal bat osorik hizkuntza batean eta beste bat bestean, inolako truke eta osagarritasunik gabe (azpitu-luak, ETB2n hizkuntza biak txertatuz joateko teknika xumeak, e.a.). Horren ondorioz, bi mutur linguistiko horien artean geratzen den eremu gero eta anitzagoa (ia euskaldunena eta etxe mistoena) gaztelerazko kanalarentzat geratu da, gaztelerara baita batzuek zein besteek partekatzen duten hizkuntza.

Eredu zahar bat egoera berri baterako?

Orain arte azaldu dugunagatik, ETB azken hamarkadetan gidatu duen eredu duala modu kritikoan baloratzeko nahikoa osagai dagoelakoan gaude. Oraintsuko egoerak ere hausnarketa sakona eskatzen duela inork gutxi jarriko du zalan-tzan. Hori guztiori gutxi balitz, kontuan hartzen baditugu Euskal Herriko egoera soziolinguistikoan izan diren aldaketak, eta teknologian izan direnak, orduan hausnarketa ekidinezina bihurtzen da. Hurrengo orrialdeetan aldaketa horiei eta ETBk haiei aurre egiteko egin duenari erreparatuko diogu, geroago gogoetarako ildo batzuk garatu ahal izateko.¹⁴

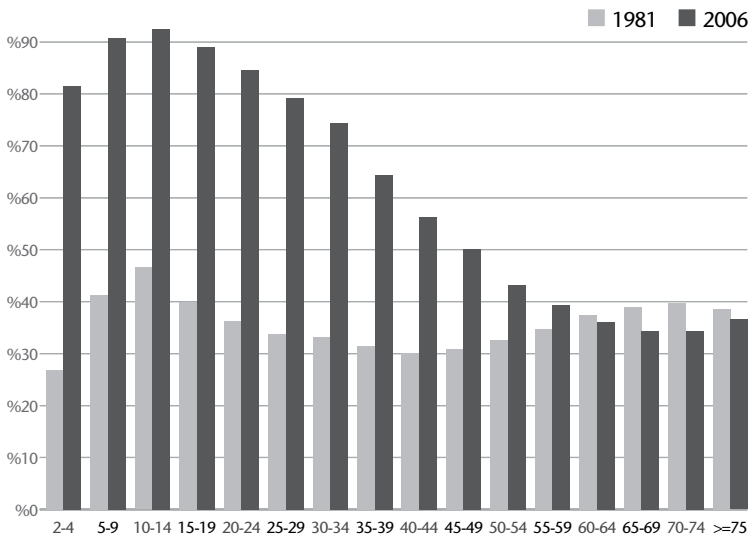
Egoera soziolinguistikoan aldaketa esanguratsuak gertatu dira duela 30 urtetik hona, faktore ezberdinen ondorioz: nagusia, baina ez bakarra, hezkuntza sistema. Horrela, euskaraz hitz egiteko eta ulertzeko gai direnen kopuruak nabarmen hazi dira azken hamarkadetan. Batzuk zein besteak euskarazko telebista ulertzeko gai direla aintzat hartuz gero, irauli egin dira ehunekoak: ETB sortu zenean populazioaren %64k ezin zuen euskarazko emanaldirik ulertu, gaur egun %40 litzateke kopuru hori, 2. taulan ikus daitekeenez:

2. taula: Euskararen ezagutza Araba, Bizkaia eta Gipuzkoan (2 urtetik gorako populazioa). Eustat¹⁵

	1981	%	2006	%
Guztira	2.076.448	100	2.072.541	100
Elebidunak	447.776	22	774.894	37
Elebidun hartzaileak	300.394	15	458.939	22
Erdaldunak	1.328.278	64	838.708	40

Euskarak izandako irabazia, gehienbat, eskolan euskarazko irakaskuntza sartu izanaren emaria izan da (lehenik ikastolen mugimenduarekin eta geroago administrazio autonomikoak emandako bultzadarekin). Horren ondorioz, gizaldi gazteenengan aurkitzen ditugu euskaraz ulertzeko gaitasun mailaren igoerarik handienak, 1. grafikoak erakusten duenez.

1. grafikoa: euskaraz ulertzen duen populazioa (elebidunak + elebidun hartzailleak), adinaren arabera. Eustat

Eskolaren eraginez, euskarak irabazi dituen mintzakide berri ugari familia erdaldunetatik datoz. Horren ondorioz, gaur egungo elebidunen ia erdia, %45, ez dira jatorrizko euskaldunak edo euskaldun zaharrak; gehienek eskola hizkuntza gisa dute euskara. Eta euskara ulertu egiten dutenak ere hartzen baditugu (elebidun hartzailleak), ikusle potentzialen %61ek dute bigarren hizkuntzatzat euskara. Bestalde, gaur egungo euskaldunak, gero eta gehiago, eremu erdaldunetan sakabanatuta bizi dira: elebidunen %60 gutxiengo diren herrietan bizi dira; esan nahi baita, populazioaren erdia baino gutxiago diren herri eta hirietan.

Hazkundearen ondorioz gertatzen den sakabanaketa, bes-tetik, ez da auzune edo kaleko giroan soilik gauzatzen, eta etxeetaraino sartzen da. Etxe mistoak, hau da, elebidunak elebidun hartzaile edota erdaldun elebakarrekin bizi diren etxeak, ugalduz doaz, eta linguistikoki homogeneousak diren etxeak gero eta gutxiago dira. Horrela, euskararen hazkundearen erakusgarri, 1991n Araba, Bizkaia eta Gipuzkoako populazioaren %30 bizi zen erdaldun elebakarrek soilik osatutako etxeetan, eta 2006an ehuneko hori %18 baino ez zen; lurralde horietako gaur egungo lau etxetatik hirutan badago norbait euskara ulertzen duena. Erdaldunak soilik bizi diren etxeen kopurua jaitsi den bitartean, elebidunak soilik bizi direnena zertxobait igo da, eta etxe horietako biztanleen ehunekoa ez da aldatu epe horretan: %15. Beraz, etxe erdaldun hutsek izandako galera etxe mistoetara joan da, mistotzat harturik egoera linguistiko bat baino gehiagoko kideak dituen etxea (elebiduna, elebidun hartzailea, erdalduna): etxe horiek %53tik %63ra igaro dira hamabost urtean. Horrela, hizkuntzen ezagutzari dagokionez, homogeneousak diren etxeak gero eta gutxiago dira.

Fenomeno horren ondorioz, etxe mistoetan bizi diren euskaldunen ehunekoak gora egin du nabarmen. Eta euskara sustatu nahi duen telebista batek arreta handiz jarraitu beharko lukeen egoera bat erakusten du: 1991n (lehenagoko daturik ez baitugu), hiru elebidunetik bi (%63) etxe euskaldun hutsetan bizi ziren; 2006an, aldiz, erdia baino gutxiago dira, %60 etxe mistoetan bizi baita. Etxekideen hizkuntza gaitasunak telebista kanalen aukera mugatzen duela-koan (nahiz banakako kontsumoak gora egin), egoera horri nola aurre egin lehen mailako erronka izan beharko luke euskarazko telebistarentzat. Areago, bere publikotzat euskara ulertzeko gai direnak ere —elebidun hartzaileak— hartzen baditu. 3. taulan ikus daitezke argiago datu horiek guztiak.

Bistan da, beraz, gaur egungo euskarazko telebistaren publiko potentzialaren soslaia ez dela herri euskaldun eta etxe

euskaldunean bizi dena; nagusiki —zenbakiei erreparatuta bederen— elebitasun maila txikiko herrietan eta elebidun hartzaile zein erdaldunekin batera bizi dena da. Eta, publiko potentzialaren kontzeptua zabalduz gero, euskararen ezagutza mugatua —elebidun hartzailea— edota euskararik ez dakiena —erdalduna— da.

3. taula: Araba, Bizkaia eta Gipuzkoako 2 urtetik gorako populazioa, hizkuntza gaitasunaren eta bizi den etxeetako hizkuntza egoeraren arabera. Eustat 2006

	Elebidunak	Elebidun hartzaileak	Erdaldunak
Guztira	769.759	456.698	830.952
Elebidunek osatutako etxeetan	40%		
Etxe mistoetan (gutxienez euskaldun bat eta bestelako hizkuntza soslai bateko kide bat bizi diren etxeak)	60%	51%	37%
Elebidun hartzaileek eta erdaldunek osatutako edota erdaldunek soilik osatutako etxeetan		49%	63%

Aldaketa soziolinguistiko horiek guztiek hainbat inplikazio dituzte ETBrentzat. Batetik, euskararen unibertsoan integratu beharreko populazio multzo handi bat dago, bereziki gazteen artean. Multzo horretako elebidunek gaitasun desorekatua dute bi hizkuntzetan. Horrek telebistak corpusaren eremuan landu beharreko politikarekiko inplikazioak ditu: alegia, nola lortu multzo horrentzat hizkuntzaren gaitasun baxua traba ez izatea euskarazko emanaldiak jarraitzeko (hizkuntza lantzen duen programazioa, euskarazko azpinituluak, e.a.). Bestetik, multzo horretako askok eskolarekin lotzen dute gehienbat euskara (Alberdi eta Artola 2007). Euskara ikasgelari atxikitako hizkuntza da, ez lagunarteari, ez familiarri, ez aisialdiari, ez telebistari, ez beste zenbait abarri. Hartara, hizkuntza politika batek haientzat euskara hizkuntza erakargarria eta balio desiratuekin identifikatua izan dadin bultzatu behar badu, telebistak zeregin horretan joka dezakeen papera landu beharra dago.

Integratu beharreko multzo hori, bestalde, testuinguru eta etxe erdaldunetan bizi da. Horrek familia mistoetan ikusteko moduko programazioa eta hizkuntza irizpideak eskatzen ditu; hala nola gaztelerazko azpituduluak eta grafismoa, hizkuntza bien arteko zubi-lana egingo duten aurkezpen taktikak, hitzez hitzeko ulermenean baino irudien ikusgarritasunean oinarritutako edukiak eta abarrak erabiliz. Horren aurrean, ezer gutxi egin da etxe mistoetako elebidun eta elebidun hartzaileek erdaldun hutsekin batera euskarazko saioak ikusi ahal izan dezaten.

Testuinguru eta etxe erdaldunetan bizi diren euskaldunak, gero eta gehiago, diaspora baten parametroetara hurbiltzen dira. Grezierazko *diaspora* hitzak hazien sakabanatzea adierazten zuen, geroago Kristo aurreko II. mendean juduen sakabanatzeari aplikatu zitzaionetik. Gaur egun, munduan zabaldua dauden zenbait etorkin komunitateri esaten zaie. Ikusi dugunez, oraingo euskaldun asko ez dator familia edota herri euskaldunetatik; testuinguru erdaldunetan txertatuta daude, lurralde txiki batean linguistikoki sakabanatuta dauden aleak izanik. Eta telebistak, neurri batean, lotu egin ahal ditu, diasporen kasuan bezala nolabaiteko «espazio geolinguistikoa» eraikiz (Sinclair, Jacka eta Cunningham 1996). Kontzeptu hori satellite bidezko telebistaren bitartez lotutako komunitateei aplikatu zaie; baina beste nonbait azaldua dugunez (Amezaga eta Berriozabal 2012), euskarazko prentsak eskualde erdaldunetan lortzen duen hedapen-indize altuak gurea bezalako ingurune batean ere aplikagarria dela iradokitzen du.

Euskara eskola sisteman modu orokorrean sartu zenetik asko hazi da elebidun hartzaileen kopurua. Multzo horretakoak ez dira gai euskaraz normaltasunez hitz egiteko; haien artean, gainera, egoera ezberdinak aurkitzen ditugu: batzuek euskara idatzia ulertzeko arazoa duten bitartean, beste batzuek hizkuntza mintzatuarekin dute arazoa. Horren aurrean, ETB1en joera nagusia honakoa izan da: euskaraz ondo ulertzen dutenentzako programazioa egitea, kontuan

hartu gabe euskara ikasten ari direnen edo ulermen mugatua dutenen beharrak, erraz erabil litzakeen baliabideak (soinuzkoak zein idatziak) profitatu gabe. Hemen kontuan hartu behar da, telebistako ikusle potentzialez ari garenean, «euskaldun osoaren» kontzeptua (hots, euskaraz ulertu, mintzatu, irakurri eta idatzi egiten duena) laburregi gertzen dela. Telebista ikus-entzunezko medioa den neurrian, eta bere mezuan ahozko hizkuntzaz gain beste kode ugari agertzen direnez (irudiak, bestelako soinuak, testu idatziak eta abar), bere ikusle potentziala euskara ulertzeko gai direnek osatzen dutela esatea ez da desegokia; beti ere horretarako bideak asmatzen badira, jakina. Horri bigarren abantaila bat gehitzen zaio, populazio horrengana iritsi nahi izanez gero: neurri handi batean ume eta gazteak dira, eta beraien dira telebistaren kontsumo ohitura irekienak dituztenak (hizkuntza ezberdinetako kontsumoa, azpitoluen erabilera, multimedien kontsumoa eta abar).

ETBk ez die, oro har, aldaketa soziolinguistiko horiei erantzun, eta 1986an abiatutako ereduarekin jarraitu du; alegia, kontuan hartu gabe eskolatik euskaldun berri andana irteerari zela, euskara ulertzeko gai direnak gero eta gehiago zirela, edota euskaldunak gero eta sakabanatuago daudela. Eta ez die erantzun, nahiz eta azken urteetan teknologian izan diren aldaketek aukera handia eman dioten beste bide batzuk bilatzeko. Horietako bat, baina ez bakarria, azpitolaketa da, euskara maila apalagoa dutenengana eta euskara ulertzen ez dutenengana iristeko zein ez euskaldunen artean bizi diren euskaldunei telebista jarraitzeko aukera emateko tresna paregabea. Jaurlaritzak 1992an egindako txostenean, ordura arte erabilitako azpitolaketaren politika alde batera uzteko gomendioa egin zen, euskaldunari on baino kalte handiagoa egiten ziolakoan. Gaur egungo emanaldi digitaletan, aldiz, azpitoluak ikusleak berak jarri edo kentzen ditu, bere beharren arabera. Areago: azpitoluak hizkuntza batean baino gehiagotan eskaintzeko aukera dago. Horrekin batera, audio duala emateko aukera ere badute telebista ka-

nalek, ikusleak erabakiko duelarik programa bat hizkuntza batean edo beste batean jarraituko duen.

Zalantzarik gabe, bi baliabide horiek ate ugari irekitzen dituzte, guztiak esperimentatu beharrekoak jendarte elebidun batean. Alabaina, ETB ez dago oso aurreratuta arlo horretan. 4. taulan, 2012ko ekainean egin dugun jarraipenaren emaitzak agertzen dira. Bertan, zortzi kanal orotarikoren aste osoko programazioa aztertzen da, programen hizkuntz eskaintzaren arabera (audioa eta azpitoluak):

4. taula: Hego Euskal Herriko orotariko telebisten hizkuntza aukerak (2012ko ekaina). Egileek egina

	<i>Azpitoluak</i>	<i>Bigarren audio kanala</i>
ETB1	%11,36	%4,15
ETB2	%69,69	%26,93
Antena 3	%65,27	%10,79
Cuatro	%52,08	%37,28
Tele 5	%15,63	%1,37
La Sexta	%77,40	%41,32
TVE 1	%77,39	%9,35
La 2	%71,76	%35,11

Ikus dezakegunez, ETB2k azpitoluak sarritan erabiltzen dituen arren (programazioaren heren bi aukerako azpitoluak ematen da), ETB1en oso gutxi erabiltzen dira, bera izanik aztertutako kanal guztietatik baliabide hori gutxien erabiltzen duena (esan dezagun azpitolu horiek euskaraz direla ETB1en kasuan, eta gaztelera gainerako guztietan). Pentsa liteke hain zuzen euskarazko kanalak erabili beharko lituzkeela gehien azpitoluak (euskaraz zein gaztelera), hizkuntzarekin duen ardura nagusia dela medio; areago, arestian ikusi ditugun beste kasu batzuk ezagututa. Baina ez da horrela gertatzen, eta horretan atzean geratzen da ETB1, euskaldunen soslai berriak (ezaguera apalekoak edota erdaldunek inuratuak) zein erdaldun elebakarrak bere *targetetik* at utziz.

Adierazgarria da, halaber, taula horretan, bigarren audioaren presentzia. Zenbait kanaletan, programazioaren herena baino gehiago gaztelera ez den beste hizkuntza batean entzun

dezake ikusleak, aginteko botoi bakar bat sakatuta. Gehiengotan ingelesa izaten da bigarren hizkuntza hori, ekoizpen jatorriaren lekuko. Hemen ere, oso atzean geratzen da ETB1.¹⁶

Ikusleek hizkuntza aukeratzeko ahalmenak (oraingoz audioari soilik aplikatua, baina teknikoki azpituduei ere aplikagarria, beste kanal batzuek egiten duten moduan) galdera bat jartzen du mahai gainean: alegia, noraino mantendu daitekeen «kanal bat = hizkuntza bat» ekuazioa. Izan ere, eskaintzari begiratuta, badirudi ekuazio hori pitzaturik dagoela, nahiz eta pentsa litekeen (hizkuntzen araberrako audientzien daturik ez baitugu oraindik) gaur-gaurkoz bigarren audioko kontsumoa txikia dela. Aukera tekniko hori dagoelarik, erabilera eta ohituretan datza orain auzia (gazteek ikus-entzunezkoek egiten dituzten erabilerak arakatu beharreko eremu direlarik). Baina bere helburu nagusietan hizkuntza bat sustatzea duen telebista kanal batek ezin dio galdera horri muzin egin, eta asko leukake aukera horietaz baliatzeko. ETBk, ordea, oso modu kontserbakorrean jokatu du orain arte, datuek erakusten dutenez.

Ondorioak

Euskararen berreskurapenaren eta erakundetze politikoa-
ren testuinguruan sortua, bi helburu nagusiri aurre egin die
ETBk bere historian zehar: euskara eta euskal kulturaren
sustapena, eta integrazio politikoa. Horretarako eredu jakin
bat aukeratu zen hura gobernatzeko —gobernuari eta gehien-
go parlamentarioari estuki lotua—, eta eredu duala helburu
nagusiak erdiesteko (hots, telebista kanal bat euskaraz, hel-
buru batekin, eta beste bat gaztelera, beste batekin¹⁷). Lehe-
nak ahalbide egin dio erakundearen erabilera politikoa al-
dian aldiko gobernuari. Eta horrela integrazio politikoa-
ren xedea euskararen sustapenaren aurretik jarri da. Emaitza
begi bistan dago: gaztelera-kanala euskarazkoa baino
sendoagoa da, hala emaitza kuantitatiboetan (audientziak)
nola kualitatiboetan (irudia eta ospe soziala).

Galdetu beharko genioke geure buruari gauzak horrela gertatu izanaren arrazoiak. Helburutzat jotzen den euskal «gizartearen integrazio eta parte hartze politikoaren» eta unean uneko gobernuaren legitimazioaren arteko marra oso lausoa izan daiteke, bereziki legeak berak marra hori ondo finkatzen ez duenean (eta EITBren kasuan, aukeratu zen gobernantza ereduarekin, ez dago batere finkatuta). Horrela, pentsa liteke gauzak modu horretara egin izana, eta ETB legitimazio politikorako tresna gisa erabili izana, daudela EITBren ibilbidearen azpian. Kasu honetan, EITB gobernatzeko eredia aldatu beharko litzateke, gobernuarekiko autonomia handiagoa emanaz, orain gaztelerazko kanalaren bitartez erdietsi nahi den helburua ez dadin euskararen susperkuntzaren gainean jarri; eta, ondorioz, euskarazko telebistak orain baino lehentasun handiagoa eskuratu dezan.

Alabaina, auzia are sakonago eta zailagoa izan daiteke, baldin eta arazoaren jatorria, gobernantza ereduan barik, eredu dualean kokatzen badugu. Funtsean, hemen planteatzen den galdera honakoa da: posible ote da EITBk bete beharko lituzkeen helburu biak kanalaren eta hizkuntzen araber bereiztea? Alegia, euskara euskaraz sustatzea, eta integrazio politikoa gazteleraz bultzatzea? Gure aburuz, hain zuzen hortxe dago koska. Eta eredu horrek gainditu ezineko kontraesana planteatzen duela uste dugu. Izan ere, integrazio politikoa (edo, Sorrera Legearen hitzez hitzezko definiziora jota, «herritar euskaldunak argipide eta politikan eskuhartzea»), azken finean, hizkuntza batean edo bestean egiten da. Helburu horrek, bistan da, zerikusi zuzena du J. Habermasek proposatu zuen eremu publikoaren ideiarekin (Habermas 1962). Hots, komunikazio eta eztabaida gune batekin, gaur egun komunikabideak euskarri nagusi dituen, non herritarrek arazo komunez eztabaidatu eta adostasuna bilatzen baitute. Eremu horren gainean eraiki ziren XIX. mendeko sistema demokratikoak, eta gaur egun ere ugaria da komunikabideek demokraziarako —eta nazioaren eraikuntzarako, biak loturik baitaude— eremu hori erai-

kitzerakoan duten zeregin garrantzitsua aztertzen duen bibliografia. Baina eremu hori, komunikazio espazio bat den neurrian, hizkuntza batean egiten da (Cormack 1998). Eta hizkuntza horretan egiteak hizkuntza hori sendotzea dakar, beste hizkuntza posibleen kaltetan. Hartara, integrazio politikoaren helburua gazteleraz burutzen bada, gaztelera indartu egiten da; eta euskarak gizarteko zentraltasuna galtzen du, ezinbestean. Fergusonek diglosia deitu zion horri (Ferguson 1959). Beraz, eredu dualak bere baitan daraman kontraesana gaindiezina dela esan daiteke, eta diglosia birsortzen du. Zenbat eta integrazio gehiago, orduan eta hizkuntza nagusiaren hegemonia handiagoa.

Hori, ezbairik gabe, gaztelerazko telebistak euskaldunak bere xede bezala erakartzearen arazoa baino askoz ere auzi zailagoa da, eta bertatik dator, gure ustez, ETBk gaur egun duen erronkarik handiena. Alegia, nola lagundu telebistatik euskal gizarte baten eratzeari —berdin diolarik Espainiaren barneko Autonomia Erkidego baten kohesio sozial eta parte hartze politikoari zein zazpi herrialdeetarako proiektu nazional bati buruz ari bagara—. Esperientziak erakutsi diguna kontuan harturik, beste toki batzuetako errealitateak ezaguturik, eta gaur egungo testuinguru soziolinguistikoko, mediatiko zein teknologikoari erreparaturik, irtenbidea eredu duala gainditu eta eginkizun biak —euskara eta integrazioa— batera eramatea dela esango genuke. Eta hori, telebistagintzaren kasuan, honetan mamitu liteke: euskara nagusi izango den telebista kate publiko bat.

Euskara nagusi izango den telebista kate edo sistema bat esanda, zera adierazi nahi dugu: gaur egun «hizkuntza bat = kanal bat» ekuazioa ez da, aurretik argudiatu dugunez, lehen bezain finkoa. Teknologia berriek eta erabilera berriek hizkuntzekin modu ezberdinetan jokatzeko ahalbidetzen dute (aukerako azpтитulu eta bigarren audio kanalak, adibidez). Eskozia, Gales eta Finlandiatik ekarri ditugun kasuek bidea posible dela iradokitzen dute; eta bide konkretuak erakutsi baino gehiago, kasu horiek zera erakusten digute: hizkuntza

gutxituko telebista batek bere helburuen edo *targeten* artean har ditzakeela hizkuntzaren jabe ez direnak ere. Gakoa helburu hori aintzat hartu eta erdiesteko estrategiak garatzean datza, dela teknologiaren bitartez, dela baliabideak kanal bakar batean kontzentratu eta kalitate handiko programazio erakargarri baten bitartez, edo beste edozeinen bitartez.

Politika hori gauzatzeko, bere alde du ETBk panorama soziolinguistiko berria, duela hogeita hamar urteko egoeraren aldean; are aztertu ditugun hiru kasuen aldean. Populazioaren erdiak baino gehiagok euskara ulertzea (joera, gainera, hazkorra izanik) oinarri oso sendoa izan daiteke euskarak lehentasun osoa izango duen telebista batentzat. Areago: ikusi dugun moduan ETB1 erdaldun batzuk erakartzeko gai bada, eta ETB2k euskaldunak ere erakartzen baditu, argi gertatzen da ikusleria ez duela hizkuntzak soilik determinatzen, eta beste faktore batzuk (programazioaren erakargarritasuna izan liteke bat) agertzen direla.

Euskal Herrian azken hamarkadetan gertatu diren aldaketa soziolinguistikoek, bestalde, erraztu ez eze exijitu ere egiten dute ETBren paradigma aldaketa bat. Euskal gizarteak esfortzu handia egin du eskola sistemaren bitartez populazioa euskalduntzeko, eta emaitzei egin ahal zaizkien kritikak kritika, ezin ukatu ahalegin horrek lehen ez bezalako testuinguru batean kokatu gaituenik. Horrela, gaur egun hizkuntz normalkuntzarako oztoporik handiena ez da ezagutza mailan kokatzen —oraindik erronka handia izan arren—, erabileran baizik; 2011ko Inkesta Soziolinguistikoaren zein Kale Neurketaren inguruan plazaratu diren kezka dira horren lekuko (Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza eta Euskararen Erakunde Publikoa 2012, Soziolinguistika Klusterra 2012). Eskolak egindako lan erraldoiak ez du bere taimainako segidarik izan geletatik kanpo. Eta, hemen, komunikabideak —telebista barne— lehen mailako eragileak izan litezke.

Ildo honetan, jadanik esan dugu teoriak ez duela oraindik orain erabat argitu zein diren komunikabideek hizkuntza

gutxituen joan-etorrietan eragiteko moduak eta aukerak. Intuizioz jokatu da hizkuntza gutxituko komunitate gehiengotatik jakintza sendoz baino gehiago, eta ETB ez da salbuespena izan. Agian arlo horretan izan den ekarpen interesgarrienetako bat hizkuntzaren ekologiarena izan da (Haugen 1972). Euskal Herrian gero eta gehiago zabaltzen ari den ikuspuntu horren arabera, hizkuntzaren dinamikak bere testuinguruari lotuta agertzen dira, eta harreman horretan ulertu behar dira. Ikuspuntu hori proposatzen du M. Cormackek komunikabideek hizkuntza gutxituen dinamikan izan dezaketen lekua ulertzeko ere (Cormack 2007). Autore horren arabera, ikuspuntu hori erabiliz jauzi egin beharko genuke komunikabidea-hartzailea harremanaren eskematik hizkuntz komunitatearen baitan komunikabideak beste askoren artean agertzen den osagai bat direlako eskemara. Ekosistema horretan harreman ezberdinak sortzen dira hizkuntzen, hiztunen eta eragile ezberdinen artean, eta komunikabideek bere lekua bilatu behar dute harreman sare horretan.

ETBren kasuan, horrek zera esan nahiko luke: bere buroari galdetu beharko liokeela zein den bere lekua euskararen ekosisteman, eta horren araberrako estrategiak garatu. Eta euskararen ekosistemari erreparatuta, ikusi dugunez, badira zenbait osagai eta dinamika oso kontuan hartzekoak. Hartara, ETBk aztertu eta definitu beharko luke zein den bere egitekoa, gutxienez honako helburuei begira: euskal gizartearen integrazioa eta parte hartze politikoa bultzatzea; euskaldunei telebista zerbitzua ematea; euskaldunen arteko euskararen erabilera sustatzea; elebidun hartzaileak euskararen unibertsoan integratzea; etxe mistoetan bizi diren elebidunengana iristea; ingurune erdaldunetan sakabanatuta bizi diren euskaldunei komunikazio espazio baterako sarre-ira irekitzea; euskara ikasten ari direnei laguntzea; erdaldun elebarreri euskararen unibertsoaren berri eman eta bertara erakartzea; eta abar.

Behin eragin beharreko arloak definituta, orduan estrategiak garatu ahal izango ditu ETBk —berriz ere ekologiaren

paradigmara jota, bestelako euskarri eta komunikabideekin elkarlanean— bere sorrerako helburuei sendo eutsi ahal izateko; besteen zein norberaren esperientziatik ikasita, aldaketa teknologikoak baliatuta, eta dinamika soziolinguistikoak kontuan hartuta.¶

1. Artikulu hau ikerketa proiektu bitan egindako lanetik sortua da: UPV/EHUK finantzaturakoa bata (EHU 06/41), eta Madrilgo MICIINek finantzaturakoa bestea (CSO2011-28060-C02-01).
2. Zehaztasunaren izenean gehitu egin beharko genituzke hemen Espainiako telebista pribatu batzuek katalanez eskaintzen dituzten emanaldiak, kasu batzuetan anekdotikoak izan arren. Edozelan ere, ezin ahaztu katalana kasu atipikoa dela Europako hizkuntza gutxituen eremuan, hala bere dimentsioengatik nola lortutako hedapen eta normalkuntza mailagatik.
3. 2012rako zerbitzuen emakidak bikoiztu egiten du helburu hori, 500.000 ikusle helburutzat jarritz.
4. Adibidez, John Whittingdale, Westminsterreko Parlamentuan komunikabideen —tartean BBCren— finantzazioaz arduratzen den batzordearen burua, argi azaldu zen jendaurrean proiektu horren aurka, arrazoi bera argudiatuz (Thomas 2008).
5. 2003ko Komunikazio Legearen arabera: «Galeseraren Agintearen egitekoa da kalitate altuko telebista zerbitzuak ematea, osoki edo nagusiki Galesko jendearen eskura egongo direnak» (Communications Act 2003, 204. art.).
6. Hots, astean zehar gutxienez 15 minutu jarraian ikusi dutenen kopurua.
7. *Egin* eta *Deia* egunkariak gehienbat gazteleraz argitaratzen ziren arren (lehenaren kasuan euskarak presentzia handiagoa zuen, baina ez zen %20tik gorakoa izaten), lehen aukera eman zioten euskarari, 1937tik, eguneroko prentsan agertzeko.
8. Euskal Herriko Unibertsitatearen eskaintza gehiena gazteleraz izan arren, irakasle batzuk euskaraz irakasten hasiak ziren ordurako. Gaur egun ikasleen %45ek euskaraz egiten ditu, osoki edo partzialki, bere ikasketak.
9. 1996 eta 1998an aldaketak izan ziren Legean. Horren arabera, Zuzendari Orokorra Jaurlaritzak proposatu eta Legebiltzarrak izendatuko zuen, gehiengo absolutuz; kargugabetzea ere Legebiltzarraren eskura pasatu zen, Jaurlaritzak proposamen hori egiteko eskumena gorde zuelarik. Administrazio Batzordearen osaketa berriz handitu egin zen, alderdi politikoan 15 ordezkari ez gain eragile sozialen beste 4 ordezkari hartuz.
10. Oro har, EITBren aurrekontuaren hiru laurden inguru Kultura Sailaren funtsetatik etorri ohi izan da, baliabide propioak (publizitatea eta abar) laurdena inguru izanik.
11. Lehen urteetako Zuzendari Orokorrak nola edo hala alderdiari lotuta egon baziren ere, joera hori gehiago nabarmendu zen hirugarren agintalditik aurrera. Horrela, J.M. Gorordo (1985-1987), lehenago EAJko zinegotzia izana, telebista utzi ostean Bilboko alkate bilakatu zen EAJren eskutik, 1995era arte. Haren ordezkari etorri zen Josu Ortuondo (1987-1991), zuzenean EAJren agintaritzara goi karguetatik: ETB utzi ostean Bilboko alkate izan zen zortzi urtez, eta jarraian europarlamentari 2010era arte, beti ere EAJren zerrendetan. Iñaki Zarrakoa izan zen hurrena (1991-1999), Jaurlaritzako Kultura sailburuorde izatetik etorria, eta kargua utzi eta zortzi urtez Getxoko alkate izan zena, EAJren barruan. Azkenik, Andoni Ortuzar, lehenago EAJren barne egituretan ibilia eta gero Jaurlaritzako Kanpo Ekintzarako idazkari izatetik EITBko Zuzendari Orokor izatera igaro

- zena (1999-2008). Kargua utzi zuen EAJko Bizkai Buru Batzarreko lehendakari lehenik eta gero Euskadi Buru Batzarreko lehendakari izateko. Gerortik eta PSE-EEren eta PPren gehiengoarekin Alberto Surio izendatu arte, urte terdiz egon zen EITB Zuzendari Orokorrik gabe. Tarte horretan telebistako zuzendaria Ardanza lehendakariarekin hamar urtez (1989-1999) komunikazio arduraduna izandako Bingen Zupiria izan zen.
12. Gogora dezagun gaztelarazko kanala euskara zabaltzeko bide gisa ere agertzen zela, hala Kultura Sailaren txostenean nola Eusko Legebiltzarrak onartutako irizpenean. Alabaina, ezerezean geratu zen adierazpenaren pasarte hura.
 13. Izan ere, ordutegiagatik eta programaren ezaugarriengatik, neurri handian gazteak bide dira programa horren ikusle asko, horien artean euskararen ezagutza maila nabarmen igotzen delarik.
 14. ETBren testuinguruan gertatu diren aldaketei nola aurre egin zien aztertzeko garaian, ez legoke txarto zera gogoratzea: EITB arautzen duen legea ez dela funtsean aldatu azken hogeita hamar urtean, komunikazioaren panorama erabat aldatu delarik. Europako testuingurura begiratu besterik ez dago estatu ezberdinetan arlo honetako legediak zenbat aldaketa izan dituen —beti ere gizarteko eta teknologiako aldaketen eskutik—, gurean gertatu den izoztearen tamainaz ohartzeko. Alabaina, gai horren azterketak luze joko luke; beraz, ETBren politikara mugatuko gara oraingoan.
 15. Eustaten terminologiaren arabera, elebidunak euskaraz ondo ulertu eta mintzaten direnak dira; elebidun hartzaileak euskaraz ulertu bai baina mintzatzeko zailtasunak dituztenak dira; eta erdaldunak euskaraz ulertu ez eta mintzatu ere egiten ez direnak.
 16. ETB1ek hirugarren berezitasun bat du aztertutako kanalen artean, bereziki esanguratsua bere helburu nagusitzat hizkuntza bat sustatzea duen telebista bakarra dela kontuan hartzen badugu: alegia, emanaldien %17k ez du hizkuntzarik erabiltzen, programa musikalak (%14) edota mutuak (%3) baitira. Gehien hurbiltzen zaion kanala ETB2 da, emanaldien %12 hizkuntza gabekoak dituelarik (denak musikalak), eta jarraian datoz La 2, TVE1, Antena 3, La Sexta, Tele5 eta Cuatro (%11, 7, 7, 5, 3 eta 2, hurrenez hurren, denak musikalak).
 17. Gogoeta honetatik at uzten ditugu ETBren gainerako eskaintzak: ETB3, ETBK, Canal Vasco, ETBSat eta ETB Nahieran. Lehen biak berriegiak direlako ondorio sendorik ateratzeko; satellite bidezko biak kanal nagusi bien errepikapenak direlako; eta Internet bidezkoa aurreko arrazoi biengatik.

Bibliografia

Artikulu, txosten eta webguneak

- Alberdi, Josune, eta Iñaki Artola. 2007. «Zer egin, hura izan ala Nor izan, hura egin». *Eskola hiztun bila XI. Jardunaldian aurkeztua*. Ulibarri Programa, urriak 1, Gasteiz (www.slideshare.net/ibiainsa/nor-izan-hura-egin-i-artola-arindua).
- Amezaga, Josu, eta Edorta Arana. 2012. «Minority Language Television in Europe: Commonalities and Differences between Regional Minority Languages and Immigrant Minority Languages». *Zer: Revista de estudios de comunicación = Komunikazio ikasketen aldizkaria* 32: 89-106.
- Amezaga, Josu, eta Maite Berriozabal. 2012. «The Role of Media in the Linguistic Integration of Basque New Speakers». In *Celtic and Scottish Studies*. University of Edinburgh (<http://prezi.com/6vmpuxbm0hsm/basque-new-speakers-and-media>).
- BBC Scotland. 2012. *Management Review 2011/12*. Eskuratua: azaroak 14 (www.bbc.co.uk/scotland/aboutus/management_review_2011_2012.shtml).
- BBC Trust. 2012. «BBC Alba Service License». *BBC - BBC Trust*. Eskuratua: azaroak 14 (www.bbc.co.uk/bbctrust/our_work/services/television/service_licences/bbc_alba.html).
- Castells, Manuel. 1997. *The Power of Identity*. Malden, Mass.: Blackwell.
- Cormack, Mike. 1998. «Minority Language Media in Western Europe: Preliminary Considerations». *European Journal of Communication* 13: 33-52.
- . 2005. «Broadcasting in Irish: Minority, Language, Radio, Television and Identity». *Media, Culture & Society* 27 (1): 149-150.
- . 2007. «The Media and Language Maintenance». In M. Cormack eta N. Hourigan, arg. 2007. *Minority Language Media. Concepts, Critics and Case Studies*, 52-69.
- Cormack, Mike, eta Niamh Hourigan, arg. 2007. *Minority Language Media. Concepts, Critiques and Case Studies*. Multilingual Matters 138. Clevedon: Multilingual Matters Limited.
- Diez Urrestarazu, Rosa. 2003. *ETB: el inicio de una nueva era*. Durango.
- Euromosaic. 2004. *Euromosaic III*. European Commission (http://ec.europa.eu/education/languages/languages-of-europe/doc145_en.htm).
- Eusko Legebiltzarra. 1993. *EITBri buruzko Txostenarekiko Erizpena (Batzordearen txostena)*.
- Ferguson, Charles A. 1959. «Diglossia». *Word* 15: 325-340.
- General Register Office for Scotland. 2005. *Scotland's Census 2001 - Gaelic Report* (www.gro-scotland.gov.uk/census/censushm/scotcen2/reports-and-data/scotcen-gaelic/index.html).
- Habermas, Jürgen. 1962. *The Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a Category of Bourgeois Society*. The MIT Press.
- Haugen, Einar Ingvald. 1972. *The Ecology of Language: Essays*. Stanford University Press.

- Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza eta Euskararen Erakunde Publikoa. 2012. *Inkesta soziolinguistikoa 2011*. Gasteiz: Eusko Jaurlaritza (www.eke.org/eu/kultura/euskara/soziolinguistika/inkesta-soziolinguistikoa-2011).
- Kultura Saila. 1992. *Euskal Telebista. Informe*. Gasteiz: Eusko Jaurlaritza.
- S4C. 2011. *Annual Report & Statement of Accounts 2011* (www.s4c.co.uk/abouts4c/authority/e_annualreports.shtml).
- Sinclair, J., E. Jacka eta S. Cunningham. arg. 1996. *New Patterns in Global Television: Peripheral Vision*. Oxford University Press.
- Soziolinguistika Klusterra. 2012. «Euskal Herriko Kale Erabileraren V. Neurketa». Eskuratua: azaroak 28 (www.soziolinguistika.org/node/13).
- Torrealdai, Joan Mari. 1985. *Euskal Telebista eta euskara*. Donostia: Elkar.
- Yle. 2012a. *Annual Report 2011*. Eskuratua: azaroak 15 (<http://yle.fi/yleisradio/about-yle/annual-report>).
- . 2012b. «yle.fi». Eskuratua: azaroak 20 (<http://yle.fi>).

Elkarrizketak

- Gestrin, Mary. «YLE - FST, Director». Estokolmo, 2009.
- Jones, Elin Haf Gruffydd. «S4C - Director of Mercator Media». Leioa, 2009.
- Murray, Margaret Mary. «BBC Alba - Head of Gaelic Digital Service, BBC Scotland». Glasgow, 2009.